

Antonia Tomić, mag. pov umj. i hrv. jez. i knj.¹

DRNIŠ NA PRIJELAZU STOLJEĆA I OTKRIĆE TALENTA MLADOG IVANA MEŠTROVIĆA

Stručni rad / professional paper
UDK 73 Meštrović(497.5)"19"

Drniški je kraj na prijelazu 19. u 20. stoljeće bio žarište iz kojega se rasplamsala industrijska revolucija šibenskoga zaleđa, točnije drniškoga kraja, a grad Drniš razvijao se ukorak s modernom europskom urbanističkom praksom. Provincijski gradić nastojao je u postojećim mogućnostima, u značajno skromnijim uvjetima, imitirati život većih centralnoeuropskih gradova. Pripadnici građanskog sloja držali vodeće gospodarske, uprave, obrazovne i kulturne funkcije te su ujedno bili generatori i moderatori građanskoga stila života. Uz građanski životni stil veže se i kultura dokolice koja podrazumijeva konzumaciju različitih kulturnih i sportskih sadržaja. U takvome kulturološkome ambijentu bilo je moguće otkriće talenta mladog umjetnika Ivana Meštrovića.

Ključne riječi: Drniš, građanski život, Ivan Meštrović, kulturološki kontekst, industrijska revolucija, prijelaz iz 19. u 20. stoljeće.

1. Uvod

Pregledi života i stvaralaštva Ivana Meštrovića često započinju romantiziranom pričom o polupismenom pastiru iz sela Otavice u drniškome kraju.² Iz takvih opisa daje se naslutiti da u svojem kraju Ivan Meštrović nije niti mogao steći primarno obrazovanje,³ a kamoli steći neke natruhe onovremene aktualne kulture i suvremenoga urbanog životnoga stila jer se mahom propušta analiza širega kulturološkog konteksta drniškoga kraja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. O razvoju školstva na drniškome području prvi je pisao Karlo Kosor,⁴ a recentno

¹ Gradski muzej Drniš

² „Ima uskočki kraj dalmatinskog krša, u kome je začegjen naš veliki skulptor. To je sivi i tvrdi predio (...), tako blizak sirotim krajišničkim i hercegovačkim seljacima, mali ljudi u velikim bijedama, velike nesreće u nečujnim stradanjima.“; u: Mitrinović, D., Meštrović, u: Živković Šupuk, K., Naprednjak, 1913., br. 2, str. 1–2.

³ „...Meštrović je došao na studij u Beč koncem 1900. godine, bez prethodnog sustavnog školovanja, tek elementarno pismen s kratko, po svemu sudeći, tek desetomjesečnom stručnom obukom u radionici splitskog klesara Pavla Bilinića tijekom te iste godine“; u: Hammer Tomić, D., *Sveto i tragično u kiparstvu Ivana Meštrovića*, Zagreb: Ex libris, 2015., str. 9.

⁴ Meštrovićevu šegrtovanju detaljno je pisao Duško Kečkemet u: Kečkemet, D., *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*, Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 52–58, 60–62, 65–67.

⁵ Muška pučka škola u Drnišu je osnovana još 1815. godine, škola u Kričkama otvara se 1867., a u Siveriću i Drinovcima krajem stoljeća škole rade s manjim prekidima zbog nedostatka nastavnika. (Fra Kosor, K., *Drniš u ogledalu tiska*

je njegova istraživanja nadopunio Davor Gaurina.⁵ Fra Karla Kosor opisao je i vjerske prilike, u svoji radovima zabilježio je podatke o gradnji neoromaničke crkve Gospe od Ružarija u Drnišu i obnovi crkve sv. Ivana u Badnju u drugoj polovici 19. st. Opisao je također kulturne i društvene prilike u Drnišu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeća.⁶

Velika je zasluga rudnika u Siveriću za gospodarski razvoj drniškoga područja, razvojem industrije poboljšale su se ekonomske prilike što je potpomoglo razvoj suvremenoga životnog stila. U Siveriću tijekom 19. stoljeća započinje sustavna eksploatacija mrkog ugljena te s razvojem rudarstva izravno se razvija i prateća infrastruktura – za brži i efikasniji prijevoz sirovine u drugoj polovici 19. st. grade se željezničke pruge prema Šibeniku i Splitu; a na Roškom slapu na rijeci Krki početkom 20. stoljeća gradi se hidroelektrana za elektroopskrbu rudnika strujom, a Siverić i Drniš dobivaju javnu rasvjetu.

Posredno su rudnici utjecali na postupno uvođenje centralnoeuropskog građanskog stila života koji su sa sobom donosili strani inženjeri. Za upravitelja rudnika u Siveriću se gradi vila i oko nje uređuje perivoj.⁷ Razvija se kultura dokolice i kvalitetnog iskorištavanja slobodnog vremena. Boljestojeći građani brzo su prihvatili nov životni stil. Grade se domovi kulture, osnivaju sportska društva, glazbeni sastavi i orkestri, organiziraju plesnjaci o čemu će biti više riječi u sljedećim odlomcima. U tome se vremenu na području Dalmacije udaraju i temelji suvremenoj arheologiji te zaštiti spomeničke baštine.⁸ Grade se značajni sakralni objekti na kojima su angažirani vodeći arhitekti i umjetnici.

2. Povijesni, gospodarski i kulturološki kontekst Drniša na prijelazu stoljeća

Pisana povijest Drniša može se pratiti od 1494. godine kad je ime grada prvi puta spomenuto u kupoprodajnome ugovoru,⁹ međutim današnji urbani raster počeo se oblikovati krajem 18. stoljeća, tijekom 19. stoljeća sagrađen je najveći broj stambenih kuća u središtu grada, a u prvoj polovini 20. stoljeća razvija se infrastruktura te se grade građevine javne i

za hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (1860.–1921.), u: Čavka Ante, (ur.) Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.-1940.), Split, 1995., str.389–390.).

⁵ Gaurina, D., *Pregled povijesti školstva drniškog kraja*, Drniš: GMD, 2018.

Činjenica jest da u samim Otavicama škola nije postojala za Meštrovićeva djetinjstva, put do Drniša je bio predalek za djecu školske dobi. Poznato je da u seoskim obiteljima toga vremena potreba za školovanjem djece nije bila visoko na listi prioriteta, prema predaji Ivana Meštrovića je opisao njegov otac, dok su stričevi bili protiv da se ne bi zapustio rad u polju i ostali seoski poslovi (usp. Kečkemet, D., *Život Ivana Meštrovića* (1883.– 1962.–2002.). sv. I. Zagreb: Školska knjiga, 2009., str.32.

⁶ Pisao je o otvaranju čitaonica, osnivanju glumačkih društva, puhačke glazbe, tamburaškog orkestra, društva Sokol, omladinskih društava te o pokretanju tematskih časopisa (Usp. Fra Kosor, K., *Drniš u ogledalu tiska za hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (1860.–1921.)*, u: Čavka Ante, (ur.) Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.-1940.), Split, 1995., str.381–411.)

⁷ O siverskom rudniku, upravitelji i zaposlenicima često je pisao zadarski Narodni list, tako 15. lipnja 1904. godine objavljuje brzojav u kojem rudari nagovještaju štrajk, a stanovnici Siverića im se pridružuju jer je upravitelj Stegl proveo vodu do vodoskoka u svojem perivoju pred vilom pa je selo ostalo bez vode., u: *Narodni list*, XLIII/1904., 48 (15.VI.), Domaće vesti.

⁸ Fra Lujo Marun započinje s arheološkim istraživanjima na području dalmatinskoga zaleđa, između ostaloga na području rimskog vojnog logora Burnum, na Ceceli u Petrovu polju, u Biskupiji te duž trase tada građene željezničke pruge do Knina. Detaljno o djelovanju fra Luje Maruna pisao je Mate Zekan u *Starohrvatskoj prosvjeti* (III/34, 2007., str. 9-56.)

⁹ Seid M. Traljić, *Drniš šesnaestog i sedamnaestog stoljeća*, Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, br. 19, Zadar 1972., str.393.

Slika 1: Barokni portal sklopa Nakić-Vojnović

Izvor: Autorica

društvene namjene. Tijekom 18. stoljeća za vremena mletačke uprave započeta je gradnja na području Meteriza uz Gradinu, sagrađen je masivni sklop kuća obitelji Nakić-Vojnović na kojem je do danas sačuvan izvorni barokni dvorišni portal, a graditelj Ignacije Macanović bio je angažiran na gradnji mletačke vojarne kasnije prenamijenjene u zgradu mletačke uprave (stara općina). Temeljni urbani identitet ipak se najvećim dijelom oblikovao tijekom perioda austrijske uprave, a centralnoeuropski graditeljski stilovi (neoromanika, klasicizam, secesija) ogledaju se i danas na sačuvanim građevinama i uređenju centra grada. Uz glavnu gradsku ulicu 1790-ih godina sagrađen je niz kuća Milić-Štrkalj, tijekom 19. st. gradi se sklop kuća Divnić, kuća Viličić, kuća Kulušić, kuća Mijović, sklop kuća Skelin, kuća Letica, sklop kuća Pelicarić i sklop Čović-Plenković. Na većini tih kuća prepoznatljiv je pojednostavljen klasicistički stil. Građene su i samostalne vile Nakić, Martinić te Grubišić koja kasnije postaje hotel „Danica“ (danas nažalost zapušten, no i dalje s tragovima secesijskih štukatura na fasadi).¹⁰ Oblikuje se glavni gradski trg Poljana i uz nju se gradi nova općinska zgrada, zgrada suda i zemljišnog odjela. Inženjer Emilis¹¹ izradio je projekt za novu župnu crkvu posvećenu Gospi od Ružarije, građena je u neoromaničkom stilu, a gradi se i nova župna kuća. Radoslav Tomić stilski u

¹⁰ Tomić, R., *Smjernice za obnovu spomeničke baštine Drniša*, Etnologica Dalmatica, 3: 81–83, Split, 1994., 81–82.

¹¹ Detaljnijih podatke o inženjeru, projektantu crkve, u pregledanim izvorima nema, zasad je poznato samo njegovo prezime., u: Piplović, S. (2009.) *Crkve u Dalmatinskoj zagori*, u: Croatia Christiana Periodica, 64, vol. 33 (2009.), str. 82–84.;

Kosor, K., *Drniš u ogledalu tiska za hrvatskoga narodnog preporoda u Dalmaciji*, u: Ante Čavka (ur.) *Povijest Drniške krajine*, Split, 1995., str. 394–411.

Slika 2: Sklop kuća Divnić početkom XX. st.

Izvor: Gaurina, D., Zaninović, J. (2010)

javnoj i stambenoj arhitekturi grada Drniša prepoznaje mahom tradicijsko graditeljsko naslijeđe, ali i pojednostavljene odlike baroka (Sklop kuća Nakić-Vojnović u blizini drniške Gradine), klasicizma (primjerice kuća Letica, kuća Štrkalj, sklop kuća Divnić) te arhitekture modernizma, točnije secesije (Hotel „Danica“). A neoromanika je osim na katoličkoj župnoj crkvi zastupljena i na pravoslavnoj crkvi Uspenja Bogorodice izvedenoj prema projektu Ćirila Metoda Ivekovića.¹²

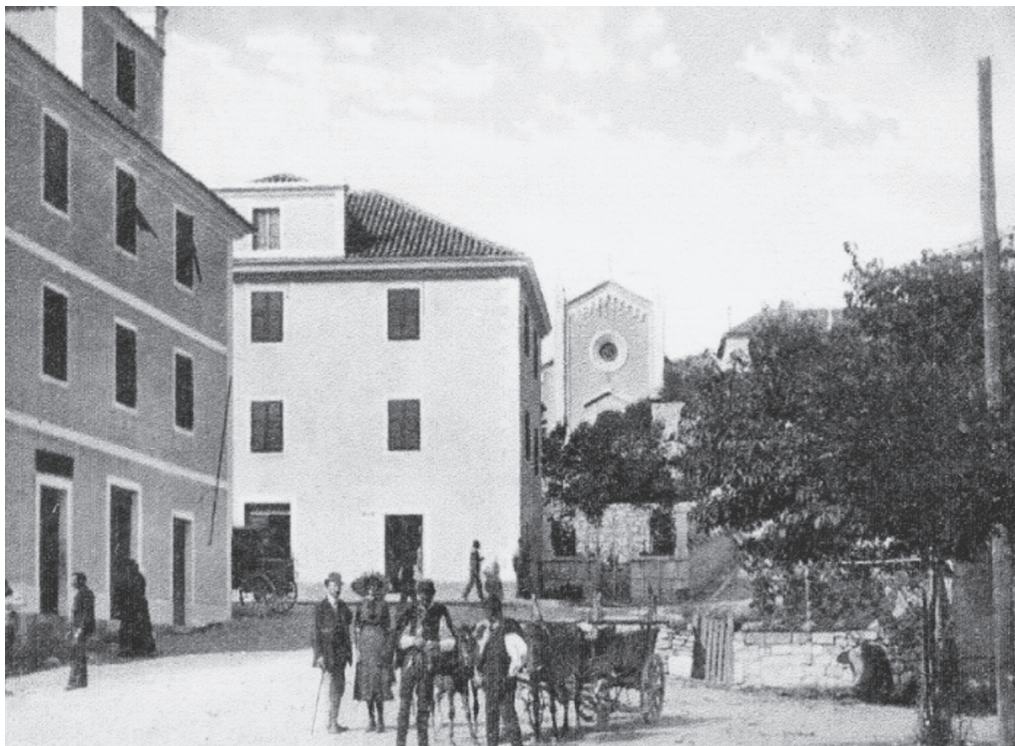
Od posebnoga značaja za gospodarstvo drniškoga kraja i razvoj infrastrukture bilo je rudničko poduzeće „Monte Promina“ u Siveriću koje je bilo izvoriste razvoja industrije, a posredno rudnici su bili i pokretač svih promjena u svakodnevnome životu koje je sa sobom nosila industrijska revolucija. U drugoj polovici 19. stoljeća gradi se željeznička pruga od Siverića do Splita te od Siverića preko Perkovića do Šibenika.¹³ Na Roškom slapu 1909. godine sagrađena je hidroelektrana koja je rudnike u Siveriću i Velušiću opskrbljivala električnom energijom, a višak električne energije poslužio je za uvođenje javne rasvjete u Drnišu.¹⁴ U rudnicima su bili zaposleni brojni stranci, mahom Austrijanci, Slovenci, Poljaci, Česi koji su

¹² Marković, S., Ćiril Metoda Iveković: Arhitekt i konzervator, Zagreb: DPUH, 1992., str. 70–71.

¹³ Fra Karlo Kosor, *Drniš u ogledalu tiska za hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (1860.–1921.)*, u: Ante Čavka (ur.), *Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.–1940.)*, Split, 1995., str. 378–380.

¹⁴ Gaurina, D.; Zaninović, J., *Roški slap – pokretač razvoja drniškog kraja*, Drniš-Šibenik: GMD, JU NP Krka, DAŠI, 2017., str.38–40.

Slika 3: Kuća Divnić i Sklop kuća Divnić, u pozadini neoromanička župna crkva, poč. XX. st.

Izvor: Gaurina, D., Zaninović, J. (2010)

kao školovani stručnjaci radili uglavnom kao upravno i nadzorno osoblje.¹⁵ Sa sobom su donosili svoj životni stil, a i uprava rudnika nastojala im je osigurati kvalitetne radne i životne uvjete. Dio ih je stanovao u Drnišu, a u Siveriću je sagrađen niz kuća sa stanovima, vila za upravitelja te zgrada pošte i radionice. U oba mjesta razvija se infrastruktura i sadržaji vezani uz rasonodu te kvalitetno korištenje slobodnog vremena – osnivaju se sportska društva, glazbeni sastavi i orkestri, organiziraju plesnjaci, raste zanimanje za baštinu i kulturu. Već 1864. godine skupina drniških intelektualaca zajedničkim je naporima osnovala narodnu limenu glazbu, a za smještanje prve glazbarnice poslužio je prvi kat kuće Štrkalj smještene uz glavnu ulicu nasuprot zgrade Općine. Krajem 19. stoljeća osnovano je i „Hrvatsko tamburaško društvo – Petropoljac“.¹⁶ Postupno se stvara drniški građanski sloj koji aktivno sudjeluje u društvenome i kulturnome životu. Početkom 20. stoljeća u Drnišu je utemeljen „Hrvatski sokol“ (osnovan 1901., a registriran 1903. godine) čiji je osnovni postulat bio *tjelesni, moralni i intelektualni odgoj naroda*.¹⁷ Počasnim članom drniškoga društva imenovan je predsjednik

¹⁵ Krešimir Sakač, Davor Gaurina, Josip Šiklič, Rudarstvo na drniškom području, Drniš: Gradski muzej Drniš, 2003., str. 19.

¹⁶ Tomislav Ožegović, Matilda Vranjković, *U svemu vrijeme valja naći*, Drniš, 1999., 5-7.

¹⁷ Davor Gaurina, *Povijest sokolskog pokreta u Drnišu*, Drniš: GMD, 2006., 2-3.; Fra Karlo Kosor, *Drniš u ogledalu tiska za hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (1860.-1921.)*, u: Ante Čavka (ur.), *Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.-1940.)*, Split, 1995., str. 386.

Slika 4: Marija Seljan, Mile Krička (Ludi Mile), Ruža Meštrović, Mate Meštrović (umjetnikov otac) u Otavicama 1911. g.

Izvor: MIM, Atelijer Meštrović u Zagrebu, inv. br. FAM-1219

splitskog ogranka Josip Smodlaka.¹⁸ Osnivanjem Sokolskog društva u njegov sastav prelazi limena glazba i tamburaško društvo, organiziraju se brojna gostovanja glazbenika solista te društava tipa šibenskog pjevačkog društva „Kolo“.¹⁹ Osniva se i Sokol u Siveriću 1923. godine u sklopu kojega se 1924. godine osniva se i siverska limena glazba.²⁰ U Drnišu od 1919. godine djeluje i nogometni klub DOŠK, u Siveriću počeci nogometa sežu u 1925., a današnji klub Rudar postoji od 1938. godine.²¹ Zabilježeno je da je 1909. godine uz rijeku Čikolu izgrađen teniski teren.²²

¹⁸ Za njegova mandata kao predsjednika općinskog vijeća grada Splita (1919.–1926.) Ivan Meštrović je izradio spomenik pjesniku Luki Botiću, ocu hrvatske književnosti Marku Maruliću te velebni spomenik Grguru Ninskome (vidi: Ivana Šubić, Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi*; Split 1918.–1941., Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2009. U: *Časopis za suvremenu povijest*, 41 (2009), 3; 875–880 (prikaz, stručni).

¹⁹ Davor Gaurina, *Povijest sokolskog pokreta u Drnišu*, Drniš: GMD, 2006., 3–4.

²⁰ Usp. Fra Karlo Kosor, *Drniška krajina između dva svjetska rata*, u: Ante Čavka (ur.), *Povijest Drniške krajine* (zbornik povijesnih studija: 1494.–1940.), Split, 1995., 475–477.

²¹ Davor Gaurina, *Povijest sokolskog pokreta u Drnišu*, Drniš: GMD, 2006., 8.;

Krešimir Sakač, Davor Gaurina, Josip Šiklič, *Rudarstvo na drniškom području*. Drniš: Gradski muzej Drniš, 2003., str. 33–34.

²² Među prvima teniski su teren koristili inženjer Procukijević zaposlen u rudničkom poduzeću, njegova supruga Marija Seljan-Procukijević, dr. Filip Marušić te braća Adžija. U: Dušan Rašković, *Šport u Drnišu između dva rata*, u: *Povijest športa*, 22(1991), br. 91, 46–51, Zagreb, 1991., 50.

^{2a} naslutiti je da im se ponekad pridružio i Ivan Meštrović tijekom svojih ljetovanja u rodnome kraju. Fotografije sačuvane iz toga vremena svjedoče da su se intenzivno družili (Sl. 4. i 5.).

Slika 5: Ivan Meštrović u društvu Marije Seljan Procinkijević, dr. Filipa Marušića, supruge Ruže i dvojice časnika u Drnišu 1911. g.

Izvor: MIM, Atelijer Meštrović u Zagrebu, inv. br. FAM-1220/1

3. Drniš – prvi susret mladog Ivana Meštrovića s gradskom sredinom i suvremenom urbanom kulturom života

Opisane prilike u Drnišu na prijelazu stoljeća govore u prilog tezi da je društveni život bio netipičan za malo mjesto u Dalmatinskoj zagori. O razvoju građanskoga sloja te životnog stila sasvim drugačijega nego što je bio u okolnim selima, između ostaloga i u Meštrovićevim rodnim Otavicama, svjedoči i odjeća gradskog stanovništva što je zabilježeno na fotografiji snimljenoj na proslavi 90. obljetnice Pučke muške škole 1905. godine (Sl. 6). Žene u raskošnim haljinama i kićenim šeširima uvelike su se razlikovale od seoskih žena u vuštanim (tradicionalnim dugim tamnim suknjama), vezenim pregačama i okrugama (bijelim maramama) oko glava. Muškarci su odjeveni u odijela modernog kroja, svjetlijih boja sa šeširima na glavama, a slično odraslima bila su odjevena i gradska djeca. Među njima na rubovima proviruje tek nekoliko muških i dječakih glava s (crvenim) tradicionalnim kapama te odjeći od, vjerojatno smeđe i crne, čoje te jedna djevojčica sa šudarom (maramom) oko glave.

U djetinjstvu su vjerojatno Ivanu Meštroviću odlasci u Drniš predstavljali prvi kulturološki šok. Njegov dojam i doživljaj života u gradu nadopunili su i posjeti dalmatinskim gradovima – Šibeniku, Trogiru i Splitu.²³ Dječak u narodnome ruhu, iz male trošne kuće sa zemljanim

²³ „Pošavši nešto nabaviti u Šibeniku, poveo je Mate Meštrović sina da mu pokaže znamenitu gotičko-renesansnu katedralu i skulpture Jurja Dalmatinca i Nikole Firentinca na njoj. Prvi nezaboravni dojam na dječaka ostavio je susret

Slika 6: Uspomena na proslavu 90. godišnjice Pučke muške škole u Drnišu, 1905. g.

Izvor: Fototeka GMD-a

podom koji je većinu vremena provodio čuvajući svoje stado i usput rezbario prve drvene skulpturice vjerojatno bi ostao zadivljen nad raskošnom odjećom gradskog stanovništva, velebnošću njihovih kuća, uređenjem interijera, namještajem, kućnim bibliotekama i općenito njihovim stilom života. Po odlasku iz rodnog kraja Meštrović je brzo prihvatio građanski stil života i odijevanja, u svega nekoliko godina „čudo od vlaja“ doživljava potpunu stilsku transformaciju (Slike 7 i 8).

Na fotografiji iz 1906. godine (Slika 8) Ivan Meštrović je fotografiran s društvom ispred općinske zgrade, a društvo čini tadašnja hrvatska/dalmatinska intelektualna elita: Emanuel Vidović, dr. Ivo Tartaglia, Prvislav Grisogno, Jozo Meštrović (stric), Tomislav Krizman, dr. Filip Marušić, Ante Katunarić, Ivan Skelin (načelnik Drniša). Potvrda je to da je već u prvim godinama školovanja i umjetničke afirmacije Ivan Meštrović uveo rodni kraj u aktualne kulturne tokove pa barem kao izletišta i mjesto razonode. U drniškim kavanama su se pratile vijesti iz zemlje i svijeta kroz domaću i inozemnu periodiku. Gostionice, lokali i kavane bile su okupljališta seoskog i gradskog stanovništva.²⁴ One su uz prethodno nabrojena kulturna i sportska

s morem, koje dotada nije vidio. Drugi je bila sama katedrala, a posebno Jurjeve glave, likovi ljudi koje je tada mogao vidjeti i na selu i u gradu. (...) Drugi nezaboravan dojam ostavio je na dječaka susret sa Splitom i Trogirom, s Dioklecijanovom palačom i srednjovjekovnim trogirskim ugođajem i skulpturama na Radovanovom portalu.“ U: Kečkemet, D., *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*, sv. I. Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 49.

²⁴ Lokalnoj gostionica u Otavicama poslužila je kao Meštrovićeva prva galerija u kojoj je kao šesnaestogodišnjak izložio svoje prve crteže, skulpture i pjesme te je ona bila mjesto na kojem je otkriven njegov talent, a u hotelu/svratištu u vlasništvu obitelji Adžija, nakon pokazivanja njegovih dječjih radova drniškim službenicima i ugledni-

Slika 7: Ivan Meštrović s Kačićevom, 1898.g.

Izvor: GMD, Fond Ivan Meštrović

društva bile mjesto okupljanja gospodarstvenika i intelektualaca, svećenstva, političkih djelatnika, pravnika, liječnika i nastavnika. Sam Meštrović zajedno s društvom koje ga je pratilo u posjetima rodnome kraju zasigurno je donosio dojmove i vijesti iz carskog Beča, ostalih svjetskih metropola te Zagreba i obližnjeg Splita. Na početku svoje knjige Danica Plazibat također ističe nesvakidašnju i dojmljivu brzinu kojom Ivan Meštrović premošćuje kulturološki jaz između rodnoga kraja i Beča u kojem se školovao te započeo izlagati svoja djela zajedno s vodećim europskim umjetnicima.²⁵ Za zaključiti je da je, premda je umjetnik iznimnom brzinom prerastao rodni kraj, kulturološki kontekst Drniša stvorio je dobru podlogu za odlazak u tadašnju prijestolnicu. Tome u prilog govore i imena ostalih znamenitih ljudi koji su u tome periodu potekli iz drniškoga kraja, primjerice književnik Josip Kosor (1879.–1961.),

cima, dogovoreno osnivanje „Društva za pripomoć za uzgoj mladog Meštrovića“ (usp. Kečkemet, D., Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.), sv. I. Zagreb: Školska knjiga, 2009., str.44-49.)

²⁵ U uvodnim poglavljima svoje knjige Danica Plazibat u seoskom okruženju Otavica u kojem je Meštrović rastao prepoznaje izvore njegovih svjetonazora i osobnosti, a u Bibliji i Kačićevoj pjesmarici prepoznaje izvore prvih umjetničkih motiva. Međutim, Drniš izostavlja, već Split navodi kao prvi doticaj sa svijetom umjetnosti i kulture; usporedi: Danica Plazibat, *Ivan Meštrović: Trag u vremenu i prostoru*, Zagreb: MIM, 2011., str.15–24.

Slika 8: Ivan Meštrović s društvom u Drnišu pred Općinom, Pjesmaricom u ruci, Drniš, 1906.g.

Izvor: Plazibat (2015)

skladatelj Krsto Odak (1888.–1965.), političar i književnik Božidar Adžija (1890.–1941.), grkokatolički župnik u Kričkama i pjesnik Jovan Hranilović (1855.–1924.) te pjesnik Mihovil Nikolić (1878.–1951.). Veći dio života u službi rudarskog liječnika u Drnišu je proveo i dr. Filip D. Marušić (1874.–1972.) koji se također okušao u književnom stvaralaštvu.²⁶ O stupnju razvijenosti građanskog društvenog sloja govori i podatak o broju „udaljenih kupaca“ koji su naručivali knjige u knjižari Marpurgo u Splitu (Slika 9).

Pri analizi drniškoga kulturološkog konteksta neophodno je uzeti u obzir i crkvene krugove, katolički i grkokatolički. Najsveobuhvatniju biografiju Ivana Meštrovića, posebno njegovih početaka, podijeljenu u dva sveska knjige izdane u nakladi Školske knjige napisao je Duško Kečkemet.²⁷ U uvodnim poglavljima navodi osobe značajne za otkriće njegova umjetničkog talenta. Među prvima su umjetnički dar prepoznali lokalni franjevci te su za samostan prema pričama naručili raspelo kod mladog Meštrovića, lokalni župnik fra Krsto Belamarić upozoravao je da je takav talent potrebno školovati. Konkretnije korake poduzeo je fra Lujo Marun (1857.–1939.) koji je s ostalim drniškim uglednicima imao udjela u naporima za

²⁶ Usp. Božičević, M. (1961): *Naši krajevi i ljudi: drniška komuna*, Sloga – časopis za narodno prosvjećenje, 4: 11–14. Zagreb, str. 14.

²⁷ Duško Kečkemet. *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*. sv. I. Zagreb: Školska knjiga, 2009.; Duško Kečkemet. *Život Ivana Meštrovića (1883.–1962.–2002.)*. sv. II. Zagreb: Školska knjiga, 2009.

Slika 9: Isječak karte s podcrtanim brojem kupaca knjiga u Drnišu između 1902. i 1916. g. u splitskoj knjižari Marpurgo

Izvor: Topić, N. (2017. str. 163)

priskrblijvanje novčanih sredstava za njegovo školovanje.²⁸ Ipak, vjerojatno presudnu ulogu je odigrao grkokatolički župnik otac Ladislav Laboš (1855.–1924.) jer je zbog klasičnog obrazovanja raspolagao znanjem o likovnim umjetnostima te je mogao dati najvjerodostojniju ocjenu mladićeva talenta. Tijekom bogoslovnog nauka u Beču došao je u doticaj i sa suvremenim umjetničkim stremljenjima. Zbog dobrog poznavanja njemačkoga jezika mogao je voditi pregovore s austrijskim industrijalcem A. Königom. Upravo je L. Laboš bio na čelu skupine uglednih građana Drniša te pokojeg Šibenčanina i Splićanina kad se u Adžijinoj gostionici utemeljilo „Društvo za pripomoć za uzgoj mladog Meštrovića“. Članovi društva bili su sudac Ranko Stojanov, dr. Filip D. Marušić, odvjetnik Nikola Grubišić, trgovac Ivan Rome Ljubić, ravnatelj Endlicher, kapetan Safret, umirovljeni kapetan Šime Grubišić Rovilo, inženjer Adolf Widra i Kamilo Hofmann, gradonačelnik Drniša Rade Grubišić, Ante Novak, obitelj Adžija, obitelj Skelin, obitelj Viličić i obitelj Mijović. Pomoć je pružio i splitski profesor Jakov Sirišćević.²⁹ Zanimljivo je da je sva ta intelektualna svita bila okupljena svega petnaestak kilometara od Meštrovićevih rodnih Otavica. Kulturološki kontekst tih dvaju mjesta sasvim je oprečan, a knjige Duška Kečekmeta iznimno su vrijedan izvor građe za umjetnikove prve godine.³⁰ Svakako oslikao je pastoralni ugođaj Meštrovićevih rodnih Otavica, dao je naslutiti kulturološku razliku između ruralnog ambijenta sela s poljoprivredom kao temeljnom

²⁸ O početnoj ulozi fra Luje Maruna i kasnije cjeloživotnoj povezanosti, unatoč političkim neslaganjima, s Ivanom Meštrovićem pisao je Andro Krstulović Opara u katalogu povodom 130. godišnjice rođenja I. Meštrovića te 120. obljetnice osnivanja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika: Andro Krstulović Opara, *Meštrovićeva Povijest Hrvata: čuvarica naše baštine*. Split: MHAS, MIM, 2013.

²⁹ Isto, str. 47-48.

³⁰ Kečekmet donosi vrijednu građu među kojima su novinski članci, katalogi, osobna sjećanja koja treba još jednom kritički iščitati kako bi se pokušalo ustvrditi koje su tvrdnje točne u slučajevima kad se izvori ne poklapaju.

djelatnošću i druženjem na sijelu uz kolo i usmenu narodnu predaju (legende, priče i pjesme u desetercu) kao osnovni načinom razonode te gradskog ambijenta Drniša u kojem su pripadnici građanskog sloja držali vodeće gospodarske, uprave, obrazovne i kulturne funkcije te su u slobodno vrijeme konzumirali dostupne kulturne i sportske sadržaje. Naknadno je Ivan Meštrović ostavio i konkretnog traga u gradu Drnišu. Njegovo cjeloživotno prijateljstvo s Nikolom Adžijom rezultiralo je osnivanjem Gradskog muzeja Drniš jer je umjetnik udovoljio Adžijinoj molbi te mu poslao tridesetak djela (skulptura i slika) za osnivanje gradskog muzeja, a po gradu je postavljeno šest javnih spomenika. Nažalost, Meštrovićeva djela nisu uspjela postati temeljna identitetska značajka grada. Osamdesetih godina 20. stoljeća Nikola Duboković Nadalini³¹ pišući o drniškoj spomeničkoj baštini navodi da se kao spomenici drniškoga kraja uglavnom izdvajaju samo Gradina i crkva Presvetog Otkupitelja u Otavicama što smatra nadasve nedostatnim i manjkavim. Premda progovara sa stajališta konzervatora kojem je u cilju zaštita što većeg broja arhitektonskih objekata, nije zanemarivo da se javna spomenička baština Ivana Meštrovića postavljena po Drnišu nije nametnula kao prepoznatljiv urbani simbol, a među građanima nije niti bila osviještena njihova istinska vrijednost.³² U urbanome prostoru grada nakon Drugoga svjetskog rata nadalje Radoslav Tomić također je detektirao samo nekontrolirano, stihijsko širenje, zanemarivanje bojnih stambenih zdanja iz 19. stoljeća te nepostojanje značajnijeg novog spomenika osim *postavljenih umjetnina Ivana Meštrovića s remek-djelom „Zdenac života“*.³³ Tek u današnje vrijeme, početkom 21. stoljeća, grad pokušava svoj kulturni identitet graditi na njegovu liku te iskoristiti potencijal za razvoj sadržaja kulturno-turističke ponude. Također, više se radi na simboličkome potencijalu njegova ranoga remek djela „Vrelo života“ koje postalo i moto promotivnog turističkog filma o Drnišu i drniškome području u režiji Turističke zajednice Grada Drniša.³⁴ Zahvaljujući istraživačkome doprinosu nekolicine povjesničara umjetnosti i među stručnom javnošću drniška Meštrovićeva ostavština postaje vidljivija.³⁵

4. Zaključak

S obzirom na dosadašnja saznanja daje se naslutiti da je Drniš bio u korak s gibanjima u carskome Beču više nego bi se na prvi mah moglo pretpostaviti.³⁶ Razvoj građanskoga sloja

³¹ Duboković Nadalini N., *Spomenička problematika Dalmatinske zagore*, Etnologica Dalmatica 3: 77–79., Split, str.78.; prva objava u časopisu Čovjek i prostor, god. 2, XXIX, str. 25-26, Zagreb, 1981.

³² Kao kustosica Gradskog muzeja Drniš susrećem se s posjetiteljima koji najčešće nisu upućeni u činjenicu da se u muzeju čuva zbirka djela Ivana Meštrovića te da je po gradu postavljeno čak šest javnih spomenika kojima je on autor. Sudionici i voditelji brojnih radionica tipa „Mreža kreativnih gradova“ također dolaze u Drniš bez znanja o Meštrovićevoj drniškoj ostavštini, a jedna anketa Radio postaje Drniš prilikom postavljanja novog odljeva kipa sv. Ante pokazala je poražavajuće znanje nasumično odabranih građana o Meštrovićevim javnim skulpturama u Drnišu. Sve to ukazuje na zaključak da simbolički potencijal Meštrovićeva lika i djela nije dovoljno osviješten, niti dovoljno naglašen u identitetu te turističkoj ponudi grada.

³³ Tomić, R., *Smjernice za obnovu spomeničke baštine Drniša*, Etnologica Dalmatica, 3: 81–83, Split, 1994., 82.

³⁴ Film je dostupan na youtube kanalu: <https://www.youtube.com/watch?v=2px4l0fl-R8>, objavljen je 2016. godine.

³⁵ Za to su ponajviše zaslužni povjesničari umjetnosti Irena Kraševac, Dragica Hammer-Tomić i Duško Kečkemet.

³⁶ Grkokatolički župnik (V)Ladislav Laboš bio je na bogosloviji u Beču, graditelj pravoslavne crkve Ćiril Metoda Iveković školovao se u Beču, upravitelj rudnika A. König porijeklom je iz Beča kao i još poneki inženjeri zaposleni u rudniku, a brojni boljestojeći intelektualci drniškog kraja posjećivali su Beč, a sam Meštrović na početku stoljeća dolazi je u rodni kraj u pratnji svojih bečkih kolega. Svi su oni bili svojevrсни medijatori bečkih utjecaja na život, urbanizam i kulturnu ponudu.

tekao je usporedno s ostalim hrvatskim i centralnoeuropskim gradovima zahvaljujući inozemnim stručnjacima koji su bili upravitelji i poslovođe rudničkog poduzeća „Monte Promina“ u Siveriću. Razvoj Drniša sasvim se uklapa u opis razvojne urbanističke prakse modernizacijske epohe na način na koji ju je definirala Jagoda Marković.³⁷ Talent mladoga Ivana Meštrovića jest neosporan, no analizom širega kulturološkog konteksta Drniša pokazuje se da je uloga sredine iz koje je potekao bila itekako važna. Pri svakoj analizi umjetnikovih mladenačkih početaka neophodno je uzeti u obzir značajna udio umrežene skupne intelektualaca koji su se odlučili angažirati oko školovanja mladoga umjetnika i stvaranju uvjeta iz kojega je mogla izrasti umjetnička ličnost svjetskih razmjera. Taj krug intelektualaca bio je kadar prepoznati talent mladoga Ivana Meštrovića te iznaći načina za stipendiranje njegova školovanja. S nekima od njih nastavlja održavati redovnu komunikacije i prijateljske odnose, dio međusobne korespondencije je i sačuvan u raznim institucijskim i privatnim arhivima.³⁸ Kroz njihova međusobna druženja oblikovali su se i razrađivali politički stavovi koje su artikulirali u lokalnim glasilima, a koji su duboko obilježili i Meštrovićeve rane radove. Meštrović boravkom u Beču širi krug svojih poznanika i polje umjetničkog djelovanja, s vremenom on postaje posrednik preko kojega se u drniški kraj pretaču kulturološke natruhe prijestolnice (Beča). Kad se s današnjega stajališta nastoji rekonstruirati cjelovita slika drniškoga područja na prijelazu stoljeća, gotovo da je teško zamisliti da se je tu rasplamsala industrija, da se grad razvijao ukorak s modernom europskom urbanističkom praksom, da je u Drnišu postojao krug intelektualaca koji su bili nositelji razvoja kulturne ponude grada. Impresivan je i niz intelektualaca s različitih polja djelovanja iz većih gradova tipa Zadra, Splita i Šibenika koji su posjećivali Drniš. Bogato kulturno-povijesno naslijeđe trebalo bi u većoj mjeri iskoristiti za brendiranje Drniša na kulturnoj i turističkoj karti Hrvatske.

LITERATURA

1. Božičević, M. (1961.), Naši krajevi i ljudi: drniška komuna, *Sloga – časopis za narodno prosvjećenje*, 4, Zagreb, str.11–14.
2. Duboković Nadalini N. (1994.), Spomenička problematika Dalmatinske zagore, *Etnološka Dalmatica* 3: Split, str. 77–79.
3. Duboković Nadalini, N. (2001.), Spomenička problematika Dalmatinske zagore, *Odabrani radovi*, Split, str. 440–442.
4. Gaurina, D. i Zaninović, J. (2010.) *Drniš na starim grafikama, razglednicama i fotografijama*, Drniš.
5. Gaurina, D. (2006.), *Povijest sokolskog pokreta u Drnišu*, GMD, Drniš.
6. Gaurina, D. (2018.), *Pregled povijesti školstva drniškog kraja*, GMD, Drniš.

³⁷ „... postupno širenje izvan povijesnih okvira, uspostava homogene cjeline starih i novih dijelova grada, začeci zoniranja ukupnog gradskog prostora s vrijednosnom diferencijacijom središta i periferije, uvođenje modernih komunalnih sustava (vodovodi, plinovodi, kanalizacija, elektrifikacija, regulacija riječnih tokova i uzobalja) te planiranje javnih prostora s naglašenim estetskim nabojem (trgovi, parkovi, promenade, aleje);“ u: Jagoda Marković, Šibenik u doba modernizacije, Šibenik: Institut za povijest umjetnosti, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, 2009., str. 33.

³⁸ Primjerice u Arhivu Gradskog muzeja Drniš, Državnog arhiva u Šibeniku („Osobni fond Vice Iljadice“), Muzeja Ivana Meštrovića te osobnim arhivima članova obitelji Meštrović.

7. Gaurina, D.; Zaninović, J. (2017) *Roški slap – pokretač razvoja drniškog kraja*, GMD, JU NP Krka, DAŠI, Drniš-Šibenik.
8. Kečkemet, D. (2017.), *Umjetnost Ivana Meštrovića*, Filozofski fakultet u Splitu i Duško Kečkemet, Split.
9. Kečkemet, D. (2009.), *Život Ivana Meštrovića (1883.– 1962.–2002.)*, sv. I. , Školska knjiga, Zagreb.
10. Kečkemet, D. (2009.), *Život Ivana Meštrovića (1883.– 1962.–2002.)*, sv. II., Školska knjiga, Zagreb.
11. Fra Kosor, K. (1995.), *Drniš u ogledalu tiska za hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (1860.–1921.)*, *Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.-1940.)*, Čavka Ante, (ur.), Split, str. 273–440.
12. Fra Kosor, K. (1995.), *Drniška krajina između dva svjetska rata*, *Povijest Drniške krajine (zbornik povijesnih studija: 1494.-1940.)*, Čavka Ante, (ur.), Split, str. 441–558.
13. Kraševac, I. i Vugrinec, P. (2017.), *Izazovi moderne: Zagreb – Beč oko 1900. Slikarstvo, kiparstvo i arhitektura zagrebačke i bečke secesije*, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb.
14. Krstulović Opara, A. (2013.), *Meštrovićeva „Povijest Hrvata“ – čuvarica naše baštine*, MHAS u St povodom 130-te obljetnice osnutka, MIM u ST povodom 130-te obljetnice rođenja Ivana Meštrovića, Split.
15. Marković, J. (2009.), *Šibenik u doba modernizacije*, Institut za povijest umjetnosti, Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Šibenik.
16. Marković, S. (1992.) *Ćiril Metoda Iveković: Arhitekt i konzervator*, DPUH, Zagreb.
17. Ožegović, T. i Vranjković, M. (1999.), *U svemu vrijeme valja naći*, Drniš.
18. Piplović, S. (2009.) *Crkve u Dalmatinskoj zagori*, *Croatia Christiana Periodica*, 64, vol. 33 (2009.), str. 69–92.
19. Plazibat, D. (2015.), *Ivan Meštrović: Tragovi u vremenu i prostoru*, Muzeji Ivana Meštrovića, Zagreb.
20. Rašković, D. (1991.), *Šport u Drnišu između dva rata*, *Povijest športa*, 22(1991), br. 91, Zagreb, str. 46–51,
21. Sakač, K., Gaurina, D. i Šiklić, J. (2003.), *Rudarstvo na drniškom području*. Gradski muzej Drniš, Drniš.
22. Šubic, I. (2009.), *Zdravka Jelaska Marijan: Grad i ljudi*, Split 1918.–1941., *Časopis za suvremenu povijest*, 41 (2009), 3; Hrvatski institut za povijest, Zagreb, str. 875-880.
23. Tomić, R. (1994.), *Smjernice za obnovu spomeničke baštine Drniša*, U: *Etnologica Dalmatica*, 3, Split, str. 81–83,
24. Topić, N. (2017.), *Knjižara Marpurgo u Splitu (1860.–1947.) i razvoj kulture čitanja*. Naklada Ljevak, Zagreb.
25. Traljić, S. M. (1972.), *Drniš šesnaestog i sedamnaestog stoljeća*, *Radovi instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, br. 19, Zadar, str. 393–404.
26. Zekan, M. (2007.), *Fra Lujo Marun (1857.–1939.)*, *Starohrvatska prosvjeta*, III/34, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, str. 9–56.
27. *Narodni list*, XLIII/1904., 48 (15.VI.), *Domaće viesti*.

*Summary***TOWN DRNIŠ ON THE TURN OF THE CENTURY AND RECOGNIZING THE TALENT OF YOUNG IVAN MEŠTROVIĆ**

At the turn of the 19th to the 20th century, the Drniš area was in the focus of the Industrial Revolution, and urban development of Town Drniš was in accordance with modern European urban practice. The provincial town sought to imitate the life of larger Central European cities under the existing possibilities, under significantly less modest conditions. The members of the bourgeoisie held the leading economic, management, educational and cultural functions and were also generators and moderators of the civic lifestyle. Along with the civic lifestyle, there is also a culture of leisure that implies the consumption of various cultural and sporting contents. In such a cultural setting, it was possible to recognize the talent of young artist Ivan Mestrovic. As the 20th century progressed, Drniš nevertheless lost a step with larger centers, war events and accompanying economic opportunities influenced stagnation and sudden slowdown in urban development.

Key words: *Town of Drniš, modern society, Ivan Meštrović, cultural context, industrial revolution, transition from the 19th to the 20th century.*